

styrelse och byggnadslagstiftning hufvudsakligen är uppdragen åt stadens egna valda representanter, denna omsorg, detta tillmötesgående vara mindre? Jag har hört den åsigten uttalas, att sjelfstyrelsen ej kan vara fullt opartisk, emedan det egna intresset dervid utöfvar inflytande; men jag kan ej tro, att tanken på egen tillfällig fördel i konkurrensen skulle kunna förmå någon stadens representant att fränse det allmänna intresset eller stadens framåtskridande. Icke heller vill jag tro, att någon bland dem skulle vara så likgiltig för denna angelägenhet, att han icke sökte sätta sig in uti och noga akta på de *vilkor*, som äro nödvändiga för en fortgående och fullt tidsenlig utveckling, hvaribland byggnadsföretagsamhetens underlättande är ett af de viktigaste. Jag är fördenskull viss, att, hos oss åtminstone, enhvar handlat och handlar på god tro och efter bästa förstånd i fråga om allmänna angelägenheter. I det hopp, att så fortfarande skall ske, vågar jag framställa följande önskningsar:

Att de ofria tomterna åter må göras tillgängliga såsom byggnadstomter, på så sätt, att bestämda, men billiga grunder åter uppställas för deras friköp. Dessa tomter äro aldrig afsedda att bereda stadskassan en stor vinst genom friköpet, men deremot en stor årlig inkomst från derå byggda hus och de, hvilka i dem bo. Den vinst, som staden nu beräknat att göra genom »fritomteköp», är uppenbarligen endast illusorisk och snarare en stor förlust, på så sätt, att under det sådana tomter, der staden nu redan underhåller de dyrbara gatorna och rörnäten, göras improduktiva, gatorna och rörnäten måste utsträckas mer än nödigt vore till aflägsnare trakter, och stadens omkostnader sålunda onödigt förökas. Grundeganderätten har föröfrigt nu ej samma betydelse som förr, sedan be-

stämda allmänna lagar finnas uppställda för inköp af jord till allmänt behof*).

Vidare kan man önska: att stadsstyrelsen må, i den mån, stadens utvidgande till ytan blir nödvändig, visa det tillmötesgående och den förtanke, att staden sjelf anlägger gator och rörledningar, eller att åtminstone sådana grunder därför uppställas, att de, hvilka bygga enligt uppgjord stadsplan, på förhand må bestämdt kunna beräkna när den byggande kommer i åtnjutande af de förmåner, till hvilka han såsom medlem i kommunen bidrager, och sålunda är fullt berättigad att få.

Vi böra äfven hoppas, att stadsrepresentationen för sin del skall finna, det den inskränkning i husens höjd, som nu är föreskrifven, icke i allmänhet är fullt väl motiverad. I detta hänseende erbjuder stadens läge med sina naturliga avenuer i de utgrenade vikarne, sunden, strömmarna och kanalerna, och sin kuperade mark, fördelar, som få städer ega, och som i allmänhet medgifva en mindre inskränkning i husens höjd än i andra större städer, utan att sanitetslagarnes betingelser behöfva trädas för nära.

Den pinande blåst, som nästan alltid möter oss på våra gator, och som utgöra våra landtbors enda anledning till misshumör vid deras besök i Stockholm, samt helt säkert i många fall är orsaken till förkylningar med deraf följande sjukdom och död, borde vara tillräckligt bevisande, att *vi* ej sakna tillförsel nog af luft.

*) Jag anser mig här böra nämna, att jag väl är innehafvare af 2:ne ofria tomter, men att jag köpt dessa fullt medveten om deras ringa nutida värde såsom byggnadstomter, och således ej för egen del kan hafva någon pretention på bättre vilkor, hvilket äfven för mig är likgiltigt, då jag fortfarande afser att använda dessa tomter för industriellt ändamål med ringa åbyggnader.

Statistiken angifver visserligen, att i större städer den relativt större dödligheten är i de högre husen och med en tilltagande proportion ju högre bostäderna deri äro belägna. Men tager man i betraktande, att nedra botten och första våningen dernäst vauligast upptagas af verkstäder, kontor och butiker samt att de högt belägna våningarne vanligen inhysa en mindre bemedlad befolkning, så framgår ej af denna statistik, att det är i och för sig osundare att bo högre upp, under lika förhållanden i öfrigt.

Likaledes bör man kunna antaga, att stadsfullmäktige, i samråd med öfverstyrelsen i brandkontoret, skola, sedan man nu med exempel från andra större städer funnit, att eldsvådor bäst hämmas och förebyggas genom ett tidsenligt brandväsende, äfven taga de förenämnda städernas exempel till efterföljd uti ett billigare byggnadssätt med afseende på brandfrihet. Det blir otvifvelaktigt mera ekonomiskt att utveckla släckningsväsendet så, att det är tillfyllestgörande, än att fortfarande innesluta sig som snäckan i skalet, hvilket ändå aldrig blir fullt betryggande.

På grund af erfarenhet i andra städer veta vi, att en stads invånare sofva lugnare under skyddet af en väl ordnad brandkår, än under ett gipsadt tak med brandbotten och plåt öfverst.

Än vidare vore önskvärdt, att stadens representation må finna, det påläggandet eller bibehållandet af serskilda pålagor på fastigheterna endast är att taga af den ena, hvad den andra måste gifva igen, och att ett sådant beskattningssystem, som helt och hållet strider mot andan i kommunallagen, icke blott motverkar byggnadsföretagsamheten, utan jemväl i hvad renhållningen vidkommer utgör ett hinder för sanitetslagarnes tidsenliga tillämpning, just der de borde som aldri strängast tillämpas.

Slutligen bör man hoppas, att i den regleringsfråga, som nu står närmast på dagordningen, ingen bland stadens representanter må glömma, att Sverige ännu är ett glest befolkadt och derföre jemförelsevis fattigt land, och att, i följd deraf, dess hufvudstad ännu är en relativt fattig stad. Att enhvar bland dem derföre må noga begrunda, om *vi för närvarande* ega råd att nedrifva det, som redan är uppbygdt, för att göra vår vackra stad än skönare. Sanitetslagarne fordra det mindre här, såsom jag påpekat; och markens beskaffenhet gör det dyrare här än annorstädes. Man bör derföre kunna räkna på, att de stora omregleringar, hvilka kunna finnas nödiga i samband med ny plan till stadens utvidgande, huru dessa omregleringar än till sist må varda beslutade och stadfästade, de likväl må utföras med den största varsamhet; och att bland annat dervid må tillses, att de tomter och hus, hvilka för stadens räkning behöfva inlösas, ej må värderas annorlunda än efter deras *verkliga* produktiva värde, hvilket, efter den grund jag framhållit rörande tomtvärdets bestämmande, ej bör falla sig svårt, och att husens afkastning dervid må beräknas i *netto* och ej i brutto, samt efter medeltal för en förfluten 10 års period med hänseende till lägsta och högsta hyror under tiden. Går man härvidlag ej försigtigt och ekonomiskt tillväga, så kundé lätt hända, att den ärestod, som vår mera idérika än sakkunnige och sparsamme omskapare möjligen tänkt sig rest på någon af dessa esplanader, antingen der de komma att sväfva högt uppe i luften eller nedsprängas djupt i bergen, kan taga gestalten af Stockholm såsom en ruin.

Jag skulle serskildt vilja bedja dem, hvilka nu, då det gäller *stora* utgifter och lån, så gerna lemna sitt bifall, då fråga är om något nytt, som blott ter sig vackert,

ehuru improduktivt, och hvilka fästa afseende mera på projektrikedom och vackra planer på papperet, än på sakkännedom och grundliga undersökningar, och med hänsyn till våra resurser och vår stads läge utförbara planer, att dessa män må besinna, det historien kommer att mycket mera praktiskt dömma än de handla.

Denna historiens dom kan, ehuru rättvis, komma att kännas hård vid den tid, då man ej mer för improduktiva ändamål kan låna och *konvertera*, då Stockholm måste betala eller *cedera*.

Ännu en önskan återstår i samband med ämnet; och den är: att, i betraktande af vår stads rika tillgång på hamnplatser, och synnerligast vid anläggningen af den nya hamnen vid Värtan, det må tillses, att tillräckligt utrymme beredes till upplagsplatser för byggnadsmaterial, på det att sådana platser må kunna upplåtas åt dem, hvilka såsom mellanhänder hafva till uppgift att tillhandahålla sådan materiel åt de byggande, och att dessa platser må till köpmännen upplåtas på sådana vilkor, att der kan inrättas så, att ej en stor del materiel oundvikligen skall förfaras, såsom förhållandet nu är t. ex. med teglet på tegelbacken, och ej kan vara annorlunda, då detta, likasom virke och dylikt, är underkastadt hamnordningens föreskrifter, nära lika med vanliga handelsvaror. (För jern och tjära är det, som vi veta, af ålder bättre ordnad.)

Det gifves serskild anledning till denna önskans framställande nu på förhand, såsom af följande framgår: Vid Blasieholmen har blifvit anlagd en mycket dyrbar ny hamn. Men finnes vid den nya skeppsbron der snart qvar en plats för ett magasin eller ett kontor, eller något annat än tullpaviljongen, som står i samband med den större trafiken? — Ej nog med ett förut varande mu-

seum. — En teater, en ordensloge, en musikalisk akademi, är hvad man i Stockholm anser stå i närmaste samband med handel och sjöfart. — (Två magasin torde ännu finnas att rädda.) På motsatta stranden vid samma hamn, lär den dyrbara strandgatan vara afsedd till *esplanad* d. v. s. till promenadplats och väg till Ladugårdslandsboars och Djurgårdsbesökarnes bekvämlighet och nöjelse. Naturligtvis får en sådan plats ej belamras med dylikt skräp, som handelsvaror vid lastning och lossning. Icke blifva de i Nybroviken nedlagda millionerna mycket produktiva på det sättet. Men det är sant — Hofstallet skall väl få sin plats vid sistnämnde skeppsbro, och sålunda få nödig bekvämlighet för upptagande af föder och bortförande af spillning öfver esplanaden. Troligtvis låter denna anordning, som, så vidt jag kan se, ej för sig är opraktisk, mycket väl förena sig med en promenadplats för den fina världen. Men att begagna samma plats för upptagande af ved, spanmål och andra lifsförnödenheter för andra kreatur och *menniskor*, torde ej vara förenligt med smakens eller skönhetssinnets fordringar. Emedlertid är jag viss om, att de, som hafva att bevaka de senare, nog tillse att dessa ej blifva gäckade, helst som de, hvilka bevaka handelns och sjöfartens intressen, nog äfven här iakttaga vederbörlig tillbakadragenhet.

Vid norra bangården var det för länge sedan mycket angeläget att genast lägga ett stort nytt salutorg. — Hvarföre de deri nedlagda kostnader ännu ligga alldeles improduktiva vet jag ej; men enhvar kan se, att innan torget är färdigt och för trafik upplåtet, har man sört nog för att det icke vid någon af dess sidor må finnas plats för ett kontor eller en butik. Ej nog med ett fängelse. — En gasklocka och en elementarskola; se der, hvad hos oss anses stå i samband med torghandeln!

Då jag, med tanken på allt detta och *endast detta*, någon gång besökt Ridderholmen, har det förefallit mig, som bronsstatyns uppsyn vore mera bister än vanligt, och som skulle hon vilja uttrycka: »så menade jag icke, så skulle det icke ordnas i Sveas främsta köpstad, hennes hufvudstad». — Detta må vara en fantasi, men faktiskt är, att den sakkunnige främlingen, uppmärksamgjord på de ofvan påpekade anordningarne, rynkar sin panna, emedan gästfriheten manar honom att återhålla läpparnes krusning.

Äfven här kommer historien att döma och tyvärr *måste* dess dom blifva bitter, om den skall varda rättvis. Detta i förbigående, dock, som I torden finna, ej utan samband med ämnet.

Hvad kan uträttas genom lån?

Om skuldsättning för improduktiva eller framtidsändamål är lika klandervärdt för en kommun, som att en ung extra ordinarie lånar för att kunna lefva som president, i det falska hoppet att kunna betala, då han blir president, så är deremot kommunens upptagande af lån för direkt produktiva ändamål lika berättigadt som för ett industrielt bolag att anskaffa rörelsemedel. Om det således vore fråga om någonting så direkt produktivt som byggandet af arbetarebostäder i eller vid Stockholm; hvem skulle väl vara mera förpligtigad och hafva mera intresse vid att anskaffa nödiga medel dertill än kommunen? och hvem skulle väl kunna bygga billigast om icke kommunen, som har egna tomter och kan låna billigare än den enskilda? men deri synes man hos oss ej finna någon fördel för kommunen. — Hvem skall då bygga? Våra kapitalister vilja det icke, emedan de få högre ränta och bästa säkerhet, om de låna ut sina penningar. Det gifves då ej annat råd, än att den enskilda, som saknar kapital, *lånar och bygger*. Och en lycka är, att personer gifvas, som ej rygga tillbaka för det äfventyr, som dermed är för-enadt. Utan dessa företagsamma och djerfva män, vore Stockholm nu ej någon stad att räkna bland de större och skulle enligt våra metoder ej kunna utvidga sig alls. Emedlertid är nästan hela vår byggnadsföretagsam-

het grundad på lån, och således stadens fastigheter hvar för sig i allmänhet mycket skuldsatta. Det äfventyr för kommunen, som dermed *kan* vara förenadt, vill jag nu lemna å sido.

Tydligt är, att den som har mera intresse för byggnadsindustrien än för handel och fabriksindustri, kan, om han har förtroende till fastighetsbankerna, bidraga till bostadsbristens afhjelpande genom att insätta sina besparingar i en sådan bank mot obligationer eller garanterade inteckningar. Klart är ju, att penningarne i alla fall, ehuru på en naturlig omväg, komma den öfriga industrien till godo ännu bättre, än om de, med förbigående af den producerande industrien, ingå direkt i handels och importens tienst. Icke är väl ens nödigt att påpeka, att de penningar, hvilka, genom ökad konsumtion t. ex. inom byggnadsindustrien, komma i köpmannens eller fabrikanstens händer, gifva honom först vinst och sedan ränta, om han *insätter* dem i banken. Då han deremot har att betala ränta, om han *lånar* i banken för improduktiva konsumtionsbehof. Det är utan tvifvel af den orsak, att större delen af våra små penningetillgångar sträfva och lyckas att gå förbi industrien direkt till handeln, som handelsbankerna (sådana äro de flesta), i synnerhet de privilegierade, kunna hvar för sig skörda en oskäligen vinst, under det att den oprivilegierade industrien, skogssköfvingen undantagen, i allmänhet gör en dålig eller mycket måttlig vinst.

Emedlertid synes vara klart, att då penningehandeln är, snart sagdt, den enda verkligt lönande industrien i vårt land och vår stad, och då vinsten derpå i allmänhet är mer än måttlig, så måste all produktion fördyras till allmänhetens skada, men kapitalisternas och penningehandlarnes favör. Om således hyrorna här i Stockholm äro omätligen höga,

så är det *icke* de husegare, som byggt eller betalt sina hus med fulla värdet, hvilka njuta en obillig afkastning, utan det är handelsbankerna och deras yrkesbröder, de privata diskontörerna, hvilka taga för sig den del af hyrorna, som kan kallas oskäligen. Nu kan väl invändas, att konkurrensen är fri, att det står hvem som helst fritt att, i stället för att bygga boningshus, bygga bankbolag, och derhän synes det verkligen vilja gå, då man betraktar det stora antal banker, som hittills redan ansetts nödiga för att förmedla Sveriges lilla förmåga att omsätta rörelsemedel, knappt tillräcklig för en enda verklig bankinstitution *). Men huruvida vi icke på det sättet till sist blifva husvilla alla, lemna jag derhän. Något måste vi väl producera, om vi vilja lefva, och då måste väl någon egna sig åt produktivt arbete. Men som sagt, det *ser ut*, som det skulle löna sig bäst för alla att blott handla — med penningar.

Hvart hän denna sträfvan emedlertid leder, och hvilken tyrannisk makt, som allt mer vinner insteg på denna väg och till en tid blir herrskande, visar sig redan. Jag kan derföre ej underlåta att göra en liten afvikelse från det egentliga ämnet, för att dock på denna omväg lämpligast komma till fortsättningen.

*) Förutom Riksgäldskontoret, Riksbanken, Allmänna Hypoteksbanken och städernas Hypotekskassa samt Jernkontoret, operera endast i Stockholm 15 banker, de två pantbankerna inberäknade. Således en bank för hvarje 10.000 invånare!!

En fråga i förbigående.

Då daglönaren arbetar i sitt anletes svett, så säger man att han arbetar för lönen, och man tänker sig denna lön bestå i dagspenningen. Så är det dock icke. Dagspenningen är blott ett qvitto på det förrättade arbetet; en anvisning på den verkliga lönen i produkter af andras arbete, såsom bostad, föda, kläder och andra livets behof, genast eller framdeles. En sparad penning för framtida behof är således ett sparadt arbete. Man kallar sådana besparingar *kapitalbildning*. Om alla egnade sig åt sådan kapitalbildning genom arbete, vare sig för egen del eller i andras enskilda eller i det allmännas tjänst, så skapade enhvar åt sig ett naturligt oberoende, och den penningens makt, som föranleder dertill, är icke allenast välgörande utan välsignelsebringande. Men då det är så ordnad, att ett fåtal, hvilka endast förmedla eller omflytta kapitalet i form af penningar, för detta sitt ringa arbete kunna tillägna sig nästan allt öfverskott, som produktionen lem-nar öfver konsumtionen, eller att tillgodogöra sig all kapitalbildning och att således för sig taga slutresultatet af allt arbete, då är det ej fullt väl bestäldt, ty på så sätt uppstår denna farliga makt, som grundar sig på *kapitalets centralisation*.

Gifves då något medel, med hvilket man kan bekämpa denna makt, som anses hota det *allmänna* välståndet, som

anses vilja göra sig underdånig all intelligens, och förvandla allt produktivt arbete till slafveri?

När någon fara synes hota, när den närmar sig och omringar från alla sidor, så söker man efter en utväg till räddning. Ofta tager man då miste om rätta vägen och rusar i förskräckelsen blindt mot en än värre, en ohjelpelig fara. Kapitalets centralisation är, som sagdt, en mycket stor fara, som framkallat tanken på en motsatt ytterlighet, egendoms- och inkomstfördelningen i lika lotter för alla, och i denna ytterlighet vill man finna räddningen.

I kännen hufvuddragen af dessa *socialistiska* läror, hvilkas yttersta följd är *kommunismen*, och hvilka så lätt slå an på de menniskor, som finna sitt eget värde tillbakasatt för det lumpna guldets, och helst då, när de sakna tak öfver hufvudet eller annan lifvets nödtorft; då sjelfförsörjare och andra arbetare i industriens tjänst måste se sig om efter skjul att bo uti, till dess välgörenheten kan anvisa någon ledig vrå i en barack, medan trälarne i penningens tjänst resa det ena praktfulla templet efter det andra.

De socialistiska lärornas apostlar finna jordmånen sålunda redan lämplig här för utsående af deras frön, och för den skull smyga de redan bland oss omkring, arbetande på djupet. Dessa läror hafva funnit anhängare, försvarare och utvecklare äfven inom de lärdas kretsar på kontinenten, och hafva sålunda till sin disposition goda krafter för en fortgående utveckling och spridning; *) men säkert skola de aldrig finna anhängare bland oss teknologer, då vi grunda vårt åskådningssätt, i allt verldsligt, på den materiella sanningens enda grundval, *mathematiken*, och de på denna grundval byggda kombinationerna af natur-

*) Karakteren hos två dessa lärors främsta förkämpar bland våra närmaste ögrannar känna vi.

krafternas verkningar (naturlagarna). Lika litet som vi kunna medgifva, att det i och för sig obetydliga arbetet, kapitalets förmedling, är berättigadt att belönas med allt kapitals egande, lika litet kunna vi medgifva, att samma funktion af a och af b kunna vara lika, utan att a och b sins emellan äro lika, eller att den mindre kraften i sin verkan och återverkan på samma massa och under samma tid skulle kunna åstadkomma samma resultat, samma rörelse, eller med andra ord, att den svagare individen kan hafva lika stor andel i människoslägtets pligter och förmåner som den starkare. Vi skulle aldrig kunna medgifva, att den enas andel (differentialqvot) kan blifva lika med den andras, då den enas lifsbana (*abscissa*) eller den enas förmåga (*ordinata*) och förhållandet dem emellan aldrig kan blifva lika den andras. Vi skulle heller aldrig kunna medgifva, att summan af hvad den ena gifver menskligheten, samt summan af hvad han sålunda är berättigad att få igen (integralen mellan lifvets gränser) någonsin kan vara lika med den andras, då naturen själf uppställt lefnadsvilkoren (koordinaterna) på vår jord så olika. Den, som födes och lefver i ett gynnsamt klimat eller en fruktbar trakt eller med bättre gåfvor, har deraf beständiga förmåner (constanter), som en annan under ogynnsammare förhållanden ej kan få. Flyttar någon till en annan trakt eller ett annat land, så kan en mer eller mindre hastig förbättring eller försämring (discontinuitet) inträda, men den medfödda förmågan kan han ej rubba — väl förbättra eller försämma — allt efter de naturförhållanden och den omgifning, i hvilka han lefver. Den ena fullkomligt lik, kan den andra aldrig blifva; derföre blifva ock lifvets mödor och förmåner alltid olika fördelade.

Huru skulle föröfrigt t. ex. en egendoms fördelning

i lika lotter i dag kunna existera i morgon, då den ena ej är den andra lik, hvarken i produktions- eller konsumtionsförmåga. Olikheten skulle genast efter fördelningen inträda och en ny fördelning således genast blifva nödvändig. Sysselsatta uteslutande med en sådan fördelning, och med tvister derom och vid, skulle arbetets resultat blifva = 0 och alla svälta ihjel, aldeles som arfvingar, hvilka för en fullt rättvis delning processa bort hela arvet. Vore deremot jordytan öfveralt lika och alla menniskor utrustade med samma andliga förmåga och samma fysiska kraft samt alla fysiologiskt lika skapade och utbildade, då behöfdes inga socialistiska läror, ty då vore den ekonomiska likställigheten af sig sjelf gifven och orubblig; men då funnes ingen mensklighet — endast ett antal menniskor, visserligen lika oberoende af hvarandra, som ett antal parallela linier; men lika hjälplösa inbördes, som ett antal klafbundna nöt i stallet, och med lika liten känsla för hvarandra, som träden i skogen eller stenhusen i staden.

För oss måste det således vara aldeles klart, att socialismen är en orimlighet, emedan den vill uppställa och tillämpa teorier, som strida mot naturens lagar; och, hvad bjudes väl individen på i socialismens konsekvenser? Jo, att afstå från all sjelfständighet, att ega intet, verka för intet och hoppas på intet; det är den lycka hon bjuder på. Den som praktiskt vill pröfva höjden af denna lycka, må han för lifstid gå in som frivillig i ett arbetsfångelse. Der får han lika bostad med de andra fångarne och, lika med dem, allt annat af det dagliga bröd, som denna lära tillförsäkrar.

Hvad var väl envälde, adels- och prestvälde? Hvad äro lemningarne af feodalismen? Hvad är väl trycket af byråkratisk och tyngden af plutokratisk makt, så länge

spänstighet och kraft funnits och finnes att motstå och bära samt hopp att kunna bekämpa? Huru lätt allt detta mot försöffningen och bördan af det *hopplösa* förtrycket att vara sin egen och *allas* slaf, utan utsigt till befrielse här i tiden, hvarken för sig sjelf eller efterkommande! Gifves intet bättre medel att bekämpa kapitalets centralisation med, må man då heldre lida och bida, än att söka bota ett ondt med ett ännu värre — det förfärligaste — så väl genom de våldsamma brytningar, utan hvilka en socialistisk utveckling ej kan ske, som med hänseende till en sådan utvecklings bästa resultat.

Å andra sidan skulle man visserligen kunna räkna ut, huru lång tid hinner förflyta, innan t. ex. delegarne i Stockholms Enskilda bank skulle vara i besittning af hela vårt lands kapitaltillgång, i händelse bankens årliga vinst fortfarande skulle blifva lika hög som hittills; men som äfven detta, egendomens centralisation på en eller några få händer, är en lika stor orimlighet, som den fullt jemna fördelningen, så kan sådant ej komma att ske; och om det skedde, så vore dermed förenad den största olycka för alla. — Rikedomens makt grundad på centralisation (plutokratien) och fattigdomens makt, grundad på fullt jemn fördelning (socialismen), äro för samhället båda lika farliga. Båda äro lika oberättigade ingrepp i en naturlig och jemn utveckling och båda hota samhällenas lugn genom sin inbördes strid. Båda förtjena således att lika kraftigt bekämpas; men ingendera förtjenar att hyllas, än mindre att privilegieras.

Utan tvifvel hafva naturlagarnes kombinationer utstakat den väg, vårt lojalt sociala lif måste gå för att afhjelpa det onda, från hvad håll det kommer, genom goda medel, utan hvilka ett godt resultat ej kan vinnas. Ett sådant medel ligger i våra egna behof, hvilkas båda

ytterligheter äro *yppigheten* och *nöden*. Behovvet att lefva i lyx förmår den rike att fördela sin egendom genom inköp och konsumtion af arbetets alster af alla slag. (Äfven vinstbegäret förmår den rike att insätta af sina tillgångar i sådana företag, som lofva en god afkastning, men sedan ofta gifva en måttlig eller ingen). Nöden deremot tvingar människan att tänka och arbeta; den husvillle att se sig om, ej blott efter bostad för tillfället utan efter orsakerna till brist derpå och efter medel att undanrödja denna brist för framtiden, att arbeta derpå och vinna målet.

Det är i medvetandet om egna behof, som den lyckligare lottade förmås att räcka den mindre lyckliga handen för att lindra hans nöd. Men har väl den i yppighet lefvande något klart begrepp om behof, och kan han tänkas komma i nöd? — Har han icke det förra, så inträffar det sednare så mycket säkrare. Lefver han t. ex. öfver sina tillgångar, så går han med säkra steg mot ruin och nöd. Lämpar han ej å andra sidan sina utgifter efter som tillgångarne medgifva, med måttlig hänsyn till sparsamhetens kraf, utan hängifver sig åt girighet, så kan han visserligen samla skatt på skatt, men erfarenheten har visat, att, med mycket sällsynta undantag, en girigbuks samlade skatter blifva skingrade, om ej genast, genom rättgångar rörande arfvets delning eller eljest genom arfvingarne i första, så åtminstone i andra eller tredje led, der fattigdomen och nöden i regel äro hans efterkommandes gifna arfvedel. Sälunda pågår en ständig egendomsfördelning af sig sjelf, i följd hvaraf en onaturlig centralisation endast kan göra sig gällande under någon tid, men under tiden åstadkomma mycket ondt.

Äfven den, som för egen del är i besittning af ofantliga skatter, kan midt under denna förmån råka i nöd, just i följd

af kapitalets centralisation och dess undanhållande från produktionen, om också detta lyckas honom blott till en tid *); ty sannolikt verka äfven här naturens krafter efter bestämda lagar, ehuru vi ännu ej så klart känna de kombinationer, i hvilka denna verkan för sig går, att vi derför kunna uppställa någon bestämd matematisk formel. Men vi kunna, såsom jag redan visat, ändå se dessa verkningar lika klart, som Örsted kände magnetens dragningskraft och den elektriska strömmens tillvaro innan han hade funnit rätta sambandet dem emellan. Huru mycket har icke upptäckten endast af detta naturkrafternas samband redan, genom *telegraf*en, bidragit att närma människorna till hvarandra; att utjemna olikheterna; att afvärja faror och nöd? Huru har icke derigenom den ena kunnat bereda utkomst och tak öfver hufvudet åt den andra, äfven då hvardera haft sin vistelse på diametralt motsatta punkter af jordens yta. Men ej nog härmed: Snart skola genom detta samband mellan två naturkrafter de mest skilda bröder kunna medelst *telefon*en hviska

*) Här väntar jag den invändningen, att bankerna åtminstone ej undanhålla kapitalet från industrien, då de tvertom uppsamla ledigt kapital, så att detta blir tillgängligt. — Mycket sant — men de synas sträfva allt mera derhån, att, hvad vår *producerande* industri beträffar, detta för denne blir en fördel af samma beskaffenhet, som den, att vår byggnadsordning medgifver lättnader vid byggandet i nya stadsdelar på sådana vilkor, att ingen kan begagna sig deraf utan risk att bli ruinerad. Detta, och särskildt de »Enskilda bankernas» förmåga att bidraga till företagsamhetens uppblåsande ända till sprängning under goda konjunkturer, samt dess sammantryckande eller totala strypande så snart konjunkturerna visa dåliga tecken, sålunda medelst sedelutgifningsrätten bidragande till att öka intensiteten af de periodiskt återkommande kriserna, hvilka denna rätt tvertom skulle afse att förmildra, ty: hvarföre skulle den eljest privilegieras? Detta, och hvad dermed står i samband samt deraf måste komma att följa, skulle blifva för vidlyftigt att här närmare afhandla och skulle föra för långt från ämnet.

i hvarandras öron goda råd och tröstens ord i nöden. När vi redan, 57 år efteråt, se detta resultat af en så enkel upptäckt som Örstedes, skulle vi då kunna tro, att naturen kunde förneka sig sjelf i afseende på våra behof; att icke tillgångarne i regel skulle fullkomligt blifva afpassade efter hvars och ens behof, genom naturlagarnes lugna inverkan och vårt eget arbete i öfverensstämmelse med dessa lagar? Hvarje afvikelse derifrån bestraffar sig sjelf. Om t. ex. den, som eger penningar, hus eller annat gods i sitt våld, endast tänker på att samla och i medvetandet om sin makt i följd af konjunkturerna tvingar till sig en oskäligen afkastning för tillfället, så begår han samma fel, som daglönaren, då han, seende att konjunkturerna för tillfället medgifva det, tilltvingar sig en för hög arbetslön, i förhållande till den valuta han lemnar därför, utan tanke på framtiden; utan tanke på, att en högre lag gör sig gällande och griper in, då sjelfsväldet och egennyttan vilja gå för långt mot en ytterlighet (asymptot), som de aldrig kunna nå, huru de än stiga, men väl slå öfver och falla tillbaka. Bådas fel komma att bestraffa sig sjelfva, uti såväl den girige penningesamlarens som uti den late daglönarens bäst förtjenta lön — *nöden* — egen eller efterkommandes.

Såsom ett märkligt tidens tecken kan jag ej underlåta att nämna, det jag af en autoritet, väl förtrogen med alla förhållanden i ett litet land, som anses vara mycket rikt, ej i följd af stor produktion, men på grund af handel, fått den upplysningen, att kapitalister der gifvas, hvilka samlat enorma rikedomar på penningarörelse och annan handel, men hvilka nu se sig hotade af en annalkande verklig nöd. Guld det kunna de ej äta eller kläda sig med, det inse de nu. Allt är i det landet oerhört dyrt, tack vare deras egen girighet, och allt blir för hvar

dag dyrare, utom penningen, som förlorat och för hvar dag förlorar i värde. Det börjar för dessa samlare arta sig så, att deras guld snart ej kommer att gifva någon afkastning. Ej under då, om sådana kapitalister i sin förlägenhet se sig om efter medel till räddning; om de t. ex. börja tänka på att komma hit till oss, som lida bostadsnöd, icke för att öfverföra sitt guld direkt i vår öfverdådigt vinstgifvande, men just derföre i längden äfventyrliga penningehandel — derför äro de varnade af egen erfarenhet — utan i produktiva företag. Jag har mig serskildt från flera håll bekant, att sådana kapitalister noga följa utvecklingen af förslaget om vår stads utvidgande och äro betänkta på, att om planen öfver norr-malm blir så uppgjord och faststald, att dess bebyggande kan beräknas lemna en mycket måttlig men säker afkastning, de då uti fastigheter här ämna nedlägga oerhörda summor. Fallor affären väl ut efter deras mycket nedstämda anspråk, så torde exemplet komma att följas i flera svenska städer och orter. På sådant sätt skulle nöden i rikedomen hafva tvingats att räcka nöden i fattigdomen handen till ömsesidig hjälp. Huruvida detta kommer att sättas i verket och huru snart, vågar jag ej nu bestämdt säga, ej heller hvad inflytande deraf kunde följa för våra egna penningesamlare. Men, att folk umgås med sådana tankar, som de nyss nämnda, torde vara företeelser för *våra* kapitalister och andra mammons trälar att i tid akta på.

Visst är likväl, att sjelfhjelp, utan främmande inblandning, är för alla den bästa hjälpen. Till sådan sjelfhjelp kan teknologien, om den rätt tillämpas, utan inflytande af tekniskt lärdomshögmod, men med ihärdigt och ansträngande arbete, bidra. Likaså lagstiftningen och förvaltningen, om dess handhafvare äro klarsynta, oegennyttiga och

vakna. Våra penningesamlare och diskontörer skulle äfven kunna göra det, om de kunde tänka klart, känna hvad som rör dem, lyssna omkring sig och se framåt; men guldets tyngd motverkar tankekraften, hårdheten förslöar känslan, klangen döfvar hörseln och glansen förbländar synen — tills vidare — tills nöden kommer — deras nöd. Till dess må man lida och bida; men detta är ej nog. Vi äro *alla* skyldiga att tänka, känna, lyssna, se och arbeta, och vi kunna det med den kraft, som finnes hos allt lefvande — sjelfbevarelsesdriften. Det är en naturlag — eller en kombination af naturkrafter — en matematisk sanning. Af denna *framtingas* sjelfhjelpen till sist, om vi ej godvilligt söka den i tid. Men den förtänkta sjelfhjelpen blir billigare än den framtingade; den blir ock angenämare.

Kunna vi afhjelpa bostadsbristen genom sjelfhjelp?

Ehuru hufvudsyttet med denna min lilla afhandling är att söka angifva några orsaker till de höga hyrorna och bostadsbristen i Stockholm, på det att en hvar lättare skulle blifva i tillfälle att uttänka medel till det ondas afhjelpande och förekommande för framtiden, har jag dervid varit nödsakad att beröra frågor af mera allmän natur, emedan de ega samband med denna specialfråga. Jag vill nu serskildt påpeka, huru jag tänkt att genom sjelfhjelp från stadsarbetarnes egen sida, understödd af staten och staden, dock utan någon uppoffring, åt en stor del af dem skulle kunna beredas ej blott bostäder utan verkliga hem.

Jag har redan i en parallel påvisat, att det ej är nog, om arbetarne anvisas *bostäder*, om än så billiga, i stadens utkanter eller omgifningar, emedan arbetarens bostad äfven måste vara ett *hem*, der familjens idoghet i förening med mannens sträfvan och omtanka kan skapa välstånd och trefnad, och fördenskull, af hvilken stor betydelse det är för en stad, att omgifvas af en bofast landtbefolkning, hvars *hufvudnäring* är odlandet af trädgårdsalster för stadens invånares behof, och hvars *binäring* är deltagandet i periodiska eller tillfälliga arbeten i staden, så att denna befrias från behofvet, olä-

genheterna och de sociala farorna af en lös arbetarebefolkning och denna från nöd. Jag har tillika påpekat, huru Stockholms läge lägger svåra hinder i vägen för vår stad att komma i åtnjutande af denna förmån. Men, likasom alla och kraftiga sträfvanden i ett bistert klimat och i en karg natur måste gå ut på att öfvervinna de naturliga svårigheterna; att genom planmässigt och ihärdigt arbete och den yttersta omtanka ej blott afvinga naturen, hvad den ej godvilligt vill gifva, utan äfven mycket uppmärksamt begagna de fördelar denna natur dock bjuder på, så äfven här. En sådan fördel är vår lätta och redan vidsträckta ångslupsfart i omgifningarne. Denna har visserligen hittills förnämligast afsett att betjena dem, som bo på sommarnöjen på deras färder från och till staden, men ångslupsfarten är lika mycket egnad att, än mera utvecklad, underlätta nu ifrågavarande syfte. Stora svårigheter uppstålla sig likväl mot detta syfte, derigenom att de *vår bland bergen*, den odlingsbara jord, som finnes i Stockholms närhet, och på hvilken de antyddade goda stadsgrannarne skulle kunna slå sig ned, utgöres dels af kronan tillhöriga exercisfält och domäner dels af större gods i enskilda egares händer. Huru lämplig skulle icke eljest den Kongl. Djurgården — jag menar ej den del deraf, som tillhör staden, utan Ladugårdsgärdet i hela dess omfång — kunna vara. Men är det då alldeles otänkbart, att, med nutidens kommunikationer, en något mera aflägsen plats skulle kunna finnas lämplig såsom exercisplats för Stockholms garnisoner och länets beväring? Jag vågar endast framkasta denna fråga, men med så mycket mera skäl som, då stranden vid Lilla Värtan blifvit en hamnplats med dit ledande jernvägar, Ladugårdsgärdet svärigen mera torde blifva fullt lämpligt för artilleriöfningar. Ladugårdsgärdet vore med sina omgif-

ningar, för det syfte som här är i fråga, serdeles lämpligt och skulle på den vägen med tiden blifva en förstad. Vidare hafva vi kronogårdarne med namnen »Jerfva» samt »Ingenting» vid Carlberg. Staten skulle helt visst kunna göra en god vinst på att indela dessa gårdar i mindre tegar till afsalu åt sådan landsbefolkning, som der ville slå sig ned för att idka trädgårdsskötsel och andra näringar för stadens behof.

Den enskilda spekulationen har redan börjat rikta sin uppmärksamhet åt någonting liknande. Ej obetydliga delar af herregodsen *Hufvudsta* och *Ahlby* hafva nemligen af egarne indelats i tegar om c:a 20 eller 25 tunnland, hvarå bonings- och nödiga uthus blifvit uppförda, ehuru det förefaller mig, som vore dessa tegar något för stora och boningshusen tilltagna alltför dyrbara för att lämpa sig för anspråklösa arbetarefamiljer. och i följd hvaraf arrendet för en sådan bebyggd gård ställer sig allt för högt, utom det att en rätt kultivering tager större krafter i anspråk, än hvaröfver en sådan familj förfogar. Vidare hafva vi *Sundbyberg* med blott 15 à 20 minuters jernvägsfart från staden, och med ångslupsfart redan hvarje timma. Vi böra hoppas, att egaren till denna egendom skall finna det med eget intresse mest förenligt att till en början medverka till det syfte, som är i fråga. Vidare hafva vi det stora godset *Ulf-sunda*, med lätt ångslupsfart, der ännu ingenting synes vara gjordt eller påtänkt med hänseende till läget bredvid Stockholm annorlunda, än att några sommarbostäder åt stockholmsfamiljer för längesedan der blifvit uppförda, men nu, likasom hela godset, nästan alla luta till förfall. Söderut hafva vi *Arsta*, alldeles invid Liljeholmens station, med lätt inrättad ångslupsfart till sina stränder och kort rodfart derifrån till Södermalm. Der är också en början

gjord till styckning och upplåtande på viss tid. Vidare, *Hammarby* och, mera aflägsset, *Stora Sikla* samt *Jerla*. Tänka vi oss större delen af dessa platser och gods med tiden indelade i lagom stora tegar, för att en i enklare trädgårdsskötsel kunnig familj på hvarje sådan skulle kunna hafva sin utkomst, samt spårvägar sedan utdragna dit, der ej jernväg redan finnes eller bekväm ångslupsfart är eller kan blifva inrättad, så skulle Stockholm i ej obetydlig mån kunna få de påpekade fördelarne i afseende på tillgångar på lifsförnödenheter till billigt pris och på billiga, samt framförallt ordentliga arbetare i staden.

Det gifves äfven anledning antaga, att, utom annan industri, tegeltillverkning skulle på många af dessa platser kunna bedrifvas af samma befolkning, och på det enkla vis, som verkligt godt, men ändå billigt murtegel tillverkas på flera ställen i utlandet.

Staden skulle af allt detta hafva en annan direkt fördel uti lättheten att afsätta spillning och afskråden; hvadan det redan af dessa skäl borde blifva föremål för stadsstyrelsens omtanka att verka för, underlätta och uppmuntra till ett sådant användande af Stockholms näraste omgifningar. För spårvägs- och ångslupstrafiken vore sådant en vigtig framtidssak.

I första rummet beror det dock på staten, i händelse derom göres framställning, att, i eget intresse och genom tillmötes gående medelst domänernas styckning och afyttring till skäligt pris, underlätta det ifrågavarande målets vinnande för landets hufvudstad. Derjemte på de öfriga jordegarna att, likaledes i eget intresse, dertill bidra. Jag kan ej finna, att det omnämnda, nu började sättet, upplåtandet för viss tid mot arrende, huru beaktansvärdt det än må vara, är det bästa. Ovissheten om blifvande vilkor för ett fortsatt arrende förlamar i

viss mon företagsamheten och ihärdigheten hos arrendatorn. Visserligen kunna arrendevilkoren så uppställas, att innehafvaren för sig och efterkommande betryggas i besittningsrätten på billiga vilkor. Derigenom kan äfven en lättnad beredas för obemedlade arbetare att komma i besittning af sådana tegar, men visst är, att intet eggas så till omtanka och ihärdighet, som medvetandet att bo och arbeta på egen torfva, vore den än så liten; hvadan den bästa vägen torde vara, att jordegaren indelar sin egendom i lämpliga tegar och deraf till den, som kan köpa en sådan och sjelf bebygga den, till en början försäljer hvarannan eller hvar tredje. Ju billigare de första vilkoren blifva, ju hastigare skola ej blott många nu i staden boende, utan äfven landtfolk med små kapitaler strömma till, synnerligast från de orter i Dalarne, Småland och Vermland, der befolkningen är van att ur sjelfva stenrösen framtvunga fruktbarhet till sin bergning. Sådant folk skulle slå sig ned och i den ypperliga åkerleran här uppdrifva kulturen å sina tegar, hvarigenom de mellankommunerna skulle stiga så högt i värde som jord kan stiga, så att jordegaren blefve rikligt ersatt för sin förtanke och de mindre inkomsterna genast, helst som det synes gifvet, att värdet äfven skulle ökas å de icke odlingsbara skogsbackarne, som då blefve mera lämpliga till parktomter för dem, hvilka vilja bygga sommarvillor.

Bland den produktiva landtbefolkningen skulle stockholmsholmsfamiljerna kunna lefva billigare och finna mera trefnad än på de stela improduktiva platser, der sådana villor ofta byggas, och der erfarenheten visat, att ingen länge kan blifva på samma ställe. Och huru skall väl den, som är van vid idoghet och rörelse, länge kunna finna trefnad i en blott vacker, men ändå död omgifning.

Fördelaktigast skulle en sådan styckningsaffär ge-

stalta sig på de platser, hvilka så småningom och på ett naturligt sätt öfverginge till verkliga förstäder, som icke kunna med utsigt till framgång hos oss på annat sätt åstadkommas. Till den mindre bemedlade, som kan hafva för afsigt att bygga bostäder utom staden, endast för att bo der året om, kan jag ej annat än ställa en varning. Han går miste om alla stadens fördelar, utan att vinna landets. Bostaden derute erbjuder ej hemmets intresse, och skulle en husegarekris inträffa i staden, så förlora dessa bostäder utanföre nästan allt värde, då de ej åtföljas af jord eller annat näringsfång.

Den fara, som i allmänhet anses vara förenad med jordens styckning i små lotter, kan jag ej inse. Den förefinnes åtminstone ej i den närmaste omgifningen af en större stad, emedan lättheten till hög kultur och afsättning kan bereda full bergning på en obetydlig jordlapp samt emedan egaren, i händelse af tillfälliga motgångar, i följd af missgynnande väderlek, ej är uteslutande hänvisad till jordens afkastning såsom enda utvägen till förtjenst. Tvertom är en sådan styckning, enligt min tanke, i allmänhet men i synnerhet på sådana platser, hvarom nu är fråga, alldeles nödvändig, för att kunna uppbringa jorden i den höga kultur och afkastning, som närheten af staden och tillgången på gödningsämnen derifrån medgifva. Helst som det synes vara gifvet, att ett *större* jordbruk svårigen kan bedrivas med samma fördel bredvid staden, der de lejda arbetarnes behof, vanor och fordringar fördyra den vanliga större sädesproduktionen. De Stockholm närmast omgifvande större godsens vittna också i allmänhet om en jemförelsevis låg jordbrukskultur, utan tvifvel af nyssnämnda orsak. Jag behöfver naturligtvis icke nämna, att åtminstone *ett* exemplariskt undantag härifrån gifves.

En sådan egendoms fördelning är på en gång naturlig

och ekonomisk, då den bäst tillgodogör en hvars större eller mindre förvärfsförmåga och på samma gång befräddar den sociala likställigheten, ej genom falska teorier, begär till eller våld på annans egendom, utan genom den kraft, som ligger i medvetandet att arbeta på egen teg, och den makt, som ligger i sådant arbetes välsignelse*).

För Stockholm torde den angifna tanken på de närmaste omgifningarnes kultivering vara en lifsfråga; emedan den, så vidt jag kan se, är afgörande huruvida vår stad, enligt den store Gustaf Wasas uttryckta mening, upprepad af Drottning Christina, skall kunna »blifva andra större städer i Europa lik», så vidt våra förhållanden det medgifva. Kunna vi ej, såsom nu påpekadt är, i någon mån följa med i denna likhets sträfvan, utan blifva kvar på vår gamla ståndpunkt, då är tillbakagäendet gifvet. Denna angelägenhet synes mig derföre vara långt viktigare, än de omregleringar, som finnas nödiga inom stadens bebyggda delar, huru viktiga och välbetänkta dessa i många hänseenden i och för sig kunna vara, om de blifva på grund af sakkunskap utförda.

Med långt mindre uppoffringar, än dessa regleringar kräfva, skulle staden ej blott vinna ekonomiska fördelar för det allmänna och de enskilda innevärdarne, samt ökad

*) När en större jordbrukare en gång klagade, att hans jordbruk ej bar sig, att han skulle bli ruinerad derpå, omedan arbetslönerna voro för höga och att, detta oaktadt, hans arbetare ej heller hade sin bergning, rådde någon honom att dela sitt gods genom försäljning i små tegar och på billiga vilkor till dessa arbetare, med det tillägsvilkoret, att *de* skulle vara förpligtade förse honom med bergning i enlighet med hans lefnadsvilkor. Han medgaf, att nog skulle både han och arbetarne då hafva sin bergning: »men», sade han, »det går icke an. Jorden får icke styckas för mycket!» men hvarföre icke? — — — Heldre egen ruin och allas nöd på stort gods, än eget välstånd och allas bergning på små tegar. Han har vunnit det förra.

skönhet i omgifningarne, utan, hvad som långt viktigare är, staden skulle påtagligen derigenom förvärfva en sedlig och social vinst och trygghet, som icke kunde med omkostnader uppvägas eller med penningar mätas. Och den gamle Jarlens skugga skulle kunna tänkas än en gång se något nöjdare ut.

Att de angränsade kommuner, inom hvilka en sådan kultur, som är i fråga, uppblomstrade, derpå äfven skulle kunna göra direkt vinst och i många hänseenden befrias från olägenheter, synnerligast af stadens lösa arbetarebefolkning, synes äfven vara tydligt.

Hvad vigt man i främmande större städer fäster vid en sådan kultur i stadens granskap, framgår bäst deraf, att t. ex. Berlin vågat sig på att för en beräknad kostnad af omkring 40 millioner Riksmark inköpa och torrlägga ett närliggande träsk, för att sedermera indelas och försäljas företrädesvis till landtfolk, som der ville slå sig ned för idkande af trädgårdsskötsel såsom hufvudnäring. Och har man beräknat, att stadskassan derpå skall komma att göra en betydlig ekonomisk vinst inom ganska kort tid. För sådana produktiva företag kan och bör en kommun låna medel, om ej tillgång på annat sätt gifves.

Jag torde knappast behöfva serskildt påpeka, huru anorlunda mot nu förhållandet i afseende på tillgången på arbetare-bostäder komme att gestalta sig här. Den tillfälliga arbetarebefolkningens familjer, hvilka staden nu måste draga försorg om och i första rummet förse med billiga bostäder, skulle ej blott försörja sig sjelfva och ega sina egna bostäder, utan derjemte skulle dessa deras bostäder, i Stockholms närmaste omgifningar, utgöra den reservoir och regulator, dit äfven den ständiga stadsarbetaren kunde taga sin tillflykt, då utrymmet tillfälligt-

vis blefve knappt och hyrorna för höga i staden, eller om han eljest fann det fördelaktigt. Någon bostadsbrist, sådan som den närvarande eller en oskäligen stegring af arbetarnes hyror, skulle icke kunna ifråga komma, sedan man sålunda hade minskat behovet af arbetare-bostäder i staden, men omkring densamma systematiskt byggt sådana tillräckligt eller fått sådana byggda.

Hade man sålunda sört för stadsarbetarens ekonomiska och sociala ställning, så skulle man äfven kunna räkna på, att, med den bildning, som man genom skolorna för folket allt mer sträfvat att meddela de uppväxande, och med de tillfällen till vidare utbildning i kunskaper, som Stockholm erbjuder den under vintren lediga byggnadsarbetaren, han själf skulle, med insigt om egen fördel deraf, sträfva att uppnå den arbetsskicklighet, som utöfvar ett så väsendtligt inflytande på arbetets värde i förhållande till lönen, och som endast berättigar till en hög daglön.

I fråga om enklare bostäder, är gifvet, att dermed bör förstås boningar åt alla slags arbetare, hvilka hafva små inkomster. Så t. ex. hafva vi bland andra en qvinlig arbetarkår, hvars knappa näringsfång är sömnad. — Inom Stockholm gifves dessutom en mängd arbetare under herremannarock, som kalla sig: *skrifvare, extra vaktmästare, litteratörer, privatlärare* o. s. v. och bland hvilka många ega stora familjer men mycket små inkomster, oftast mindre än handtlångare på byggnadsarbeten. Flere bland dessa, som också äro nödvändiga i Stockholm, hafva efter genomlevade bättre dagar stannat kvar här eller tagit sin tillflykt hit, för att finna *någon* utkomst för sig och de sina. Ett stort antal bland de nu nämnda lida aldra mest af bostadsnöden, och böra derföre ej glömmas, då fråga är om, hvad som bör göras för framtiden och nu genast.

Hvad är nu genast att göra?

Det är alldeles klart, att allt hvad jag sålunda tänkt och hittills påpekat, att man borde arbeta för och hoppas af teknologiens utveckling och stadens förvaltning etc., har afseende på en så småningom skeende utveckling i riktning mot det angifna målet, för dess successiva vinnande och fulla ernående i framtiden. Och gifvet är, att ju förr och ju kraftigare man hvar på sitt vis griper sig an dermed, desto förr får man skörda frukterna i en allt mer ökad grad. Jag vill därför lägga en hvar bland Eder (och alla) på hjertat att, vare sig af eget intresse, af omtanka för Stockholms stad eller kringliggande kommuner eller af ömhet för dem, hvilka lida af bostadsbristen, genast göra hvad han kan, ty att något måste göras, torde vara klart.

Men det tillfälliga onda, som jag kallar med sitt rätta namn, *bostadsnöden*, måste deremot afhjelpas genom tillfälliga åtgärder, utan afvaktan på, hvad i och för framtiden kan göras. Man skulle kunna hålla före, att staden sjelf, som har så stor andel i orsakerna till denna nöd; som direkt och indirekt har behof af och använder de nödställda, då deras arbete behöfves; som använt de husvilla mödrarnes män, då dessa kunde arbeta, i första rummet vore pligtig att för tillfället afhjelpa denna nöd. (Jag är viss, att stadens skattskyldige ej skulle knota *der-öfver*.) Men då stadens styresmän ej fatta sin uppgift så, då återstår ej annat, än att den allmänna fria offervillig-

heten träder emellan för att hjälpa de nödställda, likasom ej mer än ett och ett fjerdedels sekel tillbaka, då det äfven var fråga om att bereda rum för de husvillan, att bygga de första församlings-fattighusen i Stockholm. Denna offervillighet öfvergick då snart till en permanent, allt mer stigande skatt. Må vi dock ej deraf afskräckas! utan, alla »samtelige stadens invånare, såväl husegare som hyresmän», blott besinna, att om det ligger någon sanning i *den läran*, som vi kalla den *kristna*, och som vi säga oss erkänna, att *hela menskligheten är solidarisk*, så äro medlemmarne i samma kommun än närmare med hvarandra solidariskt förbundna, och att således hvad den, som kan hjälpa, gör för den, som behöfver hjälpen, det gör han för sig sjelf; att hvad den ekonomiskt lycklige gör för den, som råkat i oförvållad förlägenhet och nöd, välsignas genom en sådan återverkan! Den, som ej fattar det eller tror derpå, må han dock erinra sig den slutliga domen, föresagd af *läraren*, som sjelf offrade *allt* för *alla*: »Hvad I hafven gjort en af dessa minsta, — — det hafven I ock gjort mig!»

Kunde vi, som säga oss erkänna lärarens autoritet och hans läras sanning, uti handling visa, att vi rätt fatta betydelsen af denna lära, dess anda och dom, så skulle inga husvillan finnas bland oss. Fatta vi icke sålunda våra mensklige pligter och egna fördelar, så är ju vårt byggande fäfangt, emedan vi då i vår sträfvan ej kunna påräkna den högsta hjälpen. Men med denna hjälp och allas förenade goda vilja *kan* all nästans nöd, och således äfven bostadsbristen, afhjelpas och förebyggas nu och för framtiden.

Må således allas sträfvan syfta derhän, att åtminstone här ej mera behöfver frågas:

Hvarföre bygger man icke?!

Inledande yttranden:

(Forts. fr. s. IV.)

3. I sällskapet Stockholms Byggnadsförening:

M. H. Då jag för Eder, bland hvilka många äro grånade män i byggnadsyrket och alla, enhvar för sig, egen mycken erfarenhet i byggnadskonsten och dess samtelige handverk samt i handeln med all slags byggnadsmateriel, anhåller att få föredraga några iakttagelser, slutledningar och önsknningar i afseende på våra bostadsförhållanden i Stockholm, är det i förhoppning och visshet om, att här erhålla viktiga upplysningar i och för frågans närmare utredning samt nödiga rättelser i de delar, der jag kan hafva öfverdrifvit i sak eller misstagit mig.

4. I Stockholms Arbetareförening:

M. H. Den nu rådande bostadsbristen i Stockholm torde röra mängden bland Eder mycket nära och kännbart. Ej under då om I ej blott sen Eder om efter billigare bostäder, utan äfven efter orsakerna till brist derpå och efter medel att kunna afhjelpa denna brist. För egen del är jag lycklig nog att ej direkt lida af bostadsbristen, ehuru jag ej bor i eget hus; men ändå har jag företagit mig ett sökande i nyss nämnda syfte. Då jag likväl såsom kroppsarbetare ej kunnat samla andra erfarenheter än sådana, som qvarlemnad angenäma minnen, och för den skull endast i egenskap af arbetsgifvare i Stockholm kommit i sådan beröring med kroppsarbetarne här, att jag i någon mon lärt mig bedöma deras behof och svårigheter, serskildt beträffande deras bostadsangelägenheter, kunde jag lätt begå fel och misstag. Det är därför jag nu på en stund anhåller att få taga Eder uppmärksamhet i anspråk, för hvad jag i saken har att meddela, med anhållan att sedan under diskussionen här, eller under hand blifva uppmärksamgjord på sådana fel, genom hvilkas rättelse syftet bättre befrämjas.

5. I Fastighetsegareföreningen:

M. H. Hvarföre jag nu serskilt anhåller att på en god stund få taga Eder uppmärksamhet i anspråk, beder jag att närmare få förklara.

Då ett större antal bland Stockholms fastighetsegare bildat denna förening för att genom utbyte af upplysningar och åsikter i enskilda och kommunala angelägenheter söka befördra gemensamma förmåner, har detta visserligen i det offentliga blifvit så uttydt, att ett nytt intresse, kalladt »fastighetsegareintresset», på denna väg börjat försöka att göra sig gällande i egennyttiga, ej fullt berättigade afsigter, hvarföre föreningen blifvit bemött med mycket misstroende. Sant är likväl, att Stockholms fastighetsegare hafva stora gemensamma intressen att bevaka, större än deras egna för sig, ty dessa intressen sammanfalla oåtskiljaktigt med hela kommunens, om de rätt uppfattas. Detta var för mig klart, redan innan föreningen offentligt förklarade sig hylla den satsen, att småintressena »måste vika för det allmänna gagnet»; men ännu mera har för mig Stockholms fastighetsegares och kommuns solidaritet framträdt, ju mer jag sökt göra mig förtrogen med den fråga jag nu velat försöka att få besvarad.

Då härtill kommer, att bostadsfrågan måste röra herrar fastighetsegare mycket nära; att nästan enhvar medlem i föreningen i egenskap af hyresvärd, måste hafva erfarenhet i denna angelägenhet, och då mången bland Eder, m. h., såsom fackman eller kommunalman, likaledes eger erfarenhet, hoppas jag här erhålla ej blott opartiska omdömen i ämnet, utan jemväl viktiga upplysningar, som kunna tjena till en närmare och noggrannare utredning, innan min lilla afhandling snart lägges under tryckpressen.

Jag är äfven viss, att det tillfälliga syftet med mitt uppträdande i denna sak, insamlandet af bidrag till hjälp åt de husvillan, här, likasom i de sällskaper inom hvilka jag förut bragt frågan på tal, skall lemna ett gynnsamt resultat. För egen del ämnar jag, såsom en ringa gård af erkänsla för lyckan att, utom allt annat dagligt bröd, ega hus och hem, för sagda ändamål använda hela inkomsten genom min lilla afhandlings försäljning, hvadan enhvar, som köper den, sålunda sättes i tillfälle att utan märkbar uppoffring lemna ett litet bidrag.

En fråga

med anledning af bostadsbristen i Stockholm, 2,000 ex. säljas
à 1 krona ex. Hela inkomsten tillfaller de husvilla.

Öfverbetalningar emottagas med tacksamhet vid fabriken
Mäster-Samuelsgatan *N^o* 74, Kontoret Lilla Nygatan *N^o* 23
samt i M. U. Lindh & C:s kruthandel Stadsgården *N^o* 2.

Hos författaren och i bokhandeln finnes ännu à 50 öre:

En röst

med afseende på riksdagsmannavalet i Stockholm den 25 Sep-
tember 1875. — Några politiska betraktelser af Johan Ohlsson,
fabrikör.

Ehuru denna skrift afser en redan för öfver två år sedan
för sig gången handling, torde den dock ännu kunna läsas
med intresse af dem, hvilka ej förut tagit del af dess inne-
håll. Serskildt torde bihanget för mången kunna vara af
värde.

Obs. Herrar bokhandlare behagade hädanefter requirera
>En röst< från och lemna redovisning derför till författaren
direkt.

